

УДК 811.161.2

*Ірина Кучеренко,
кандидат педагогічних наук,
доцент, докторант Херсонського
державного університету*

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНА ТЕХНОЛОГІЯ СУЧАСНОГО УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті схарактеризовано сутність, ключові ознаки й особливості особистісно орієнтованої технології сучасного уроку української мови, здійснено порівняльний аналіз традиційної методики й особистісно орієнтованої технології навчання мови, окреслено шляхи імплементації означеної технології у практику мовного навчання в основній школі. Розглянуто провідні сучасні підходи до розроблення особистісно орієнтованої технології сучасного уроку рідної мови в основній школі. З'ясовано, що особистісно орієнтована технологія уроку мови передбачає створення оптимальних умов для формування індивідуальної мовної особистості учня, розвитку його персональної комунікативної компетентності.

Ключові слова: *особистісно орієнтована технологія навчання, ключові ознаки особистісно орієнтованої технології, особистісно орієнтована технологія сучасного уроку рідної мови, підходи до навчання мови.*

В статье охарактеризовано сущность, ключевые признаки и особенности личностно ориентированной технологии современного урока украинского языка, осуществлен сравнительный анализ традиционной методики и личностно ориентированной технологии обучения языку, намечены пути имплементации указанной технологии в практику языкового обучения в основной школе. Рассмотрены ведущие современные подходы к разработке личностно ориентированной технологии современного урока родного языка в основной школе. Выяснено, что личностно ориентированная технология урока языка предусматривает создание оптимальных условий для формирования индивидуальной языковой личности ученика, развития его персональной коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: *личностно ориентированная технология обучения, ключевые признаки личностно ориентированной технологии, личностно ориентированная технология современного урока родного языка, подходы к обучению языку.*

In this paper essence, the key features and characteristics of individual oriented technology of modern Ukrainian language lesson are characterized, a comparative analysis of the traditional methods and personality oriented language learning technology is made, ways to implement technology in the designated practice language learning in primary school are outlined. The

leading contemporary approaches to personality development oriented technology of modern native language lesson in elementary school are considered. It was found that personality oriented technology provides language lessons to create optimal conditions for the formation of individual linguistic identity disciple of his personal communicative competence.

Key words: *learner-focused technology training, the key features of personality oriented technology, learner-oriented modern technology lesson native language approaches to language teaching.*

Сучасна система мовної освіти утверджує переорієнтацію процесу навчання на формування індивідуальної мовної особистості учня – всебічно розвиненої, комунікативно активної, висококультурної, – індивіда, що володіє засобами рідної української мови, активно і правильно здійснює мовленнєву діяльність, дбає про власну культуру мовлення та спілкування.

Нині однією з перспективних технологій загальнопедагогічного характеру, що забезпечує ефективність навчально-вихованого процесу з метою досягнення означених цілей рідномовного навчання, є технологія особистісно орієнтованого навчання як домінантна і визначальна ознака сучасної освіти. Впродовж ХХ ст. вчені шукали новаторські підходи до організації навчального процесу, акцент в якій зроблено на посилення ролі учня в навчальній діяльності, розвитку його особистісних структур і якостей. Результатом такого пошуку стала педагогіка співробітництва (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїна, В. Шаталова), що послужили базою для виокремлення особистісно орієнтованого навчання (Н. Бібік, І. Єрмаков, С. Подмазін, О. Савченко, І. Якиманська та ін.), що закріплюється у нормативних документах як пріоритетне.

Основи особистісно орієнтованої технології, що базуються на особистісно орієнтованому підході до навчання, були закладені в педагогіці, психології, лінгводидактиці дослідженнями Б. Ананьєва, Г. Балла, І. Беха, Н. Бібік, О. Біляєва, А. Богущ, Л. Варзацької, М. Вашуленка, Л. Виготського, Н. Голуб, О. Горошкіної, Т. Донченко, І. Зимньої, О.М. Леонтєва, С. Карамана, А.Маслоу, Н. Остапенко, М. Пентилюк, С. Подмазіна, К. Роджерса, О. Савченко, О. Семенов, А. Хуторського, Г. Шелехової, І. Якиманської та ін. Висновки вчених становлять теоретико-методичне підґрунтя для розв'язання наукових завдань особистісно орієнтованої рідномовної освіти, задекларованої як пріоритетного напрямку освітньої системи й активно впроваджуються у сучасну практику навчання. Концептуальні ідеї вчених розглядаємо як ґрунтовні вихідні теоретико-методологічні положення, що сприяють науковому пошуку шляхів розроблення високо ефективною та дієвою особистісно орієнтованою технологією сучасного уроку української мови в основній школі.

Мета статті – схарактеризувати ключові ознаки й особливості

особистісно орієнтованої технології сучасного уроку української мови, окреслити шляхи імплементації означеної технології у практику мовного навчання в основній школі.

Особистісно орієнтована технологія навчання української мови передбачає переведення учня в повноправний активний суб'єкт навчальної діяльності, забезпечує його індивідуальний розвиток не тільки як учня-мовознавця, носія теоретичних знань, а як учня-мовця, творчу активну мовну особистість з високим рівнем сформованості комунікативної компетентності.

Метою особистісно орієнтованої освіти, на думку Л. Варзацької, є не оволодіння знаннями, уміннями, навичками, як в авторитарному типі навчання, а вільний розвиток особистості, яка в процесі навчання зберігає свою індивідуальну неповторність, самобутність і гармонію з довкіллям [1, с. 4]. С. Подмазін підкреслює, що особистісно орієнтоване навчання надає кожному учневі, спираючись на його здібності, нахили, інтереси, особистісні цінності і суб'єктний досвід, можливість реалізувати себе в пізнавальній та інших видах діяльності [8, с. 165]. А. Маркова переконана, що у процесі особистісно орієнтованого навчання здійснюється врахування не тільки індивідуально-психологічних особливостей учнів, а й формування та подальший розвиток школярів, їхніх пізнавальних інтересів, особистісних якостей, діяльнісних характеристик тощо [6]. Вищезазначене дозволяє стверджувати, що саме особистісно орієнтоване навчання як гуманне й антропоцентричне передбачає й забезпечує оптимальні умови для гармонійного розвитку кожного учня як індивіда, людини, становлення його позитивної особистісної Я-концепції і з урахуванням особистісних характеристик та суб'єктного досвіду школяра формування персональної комунікативної компетентності, власного зростання та самореалізації.

Особистісно орієнтована технологія навчання на уроці української мови розглядається нами як суб'єктно зорієнтована, методично спроектована й реалізована вчителем-словесником організація й управління процесом активного учіння, спрямованого на вирішення і розв'язання спеціально визначених навчальних цілей (пізнавальних, дослідницьких, експериментальних, перетворювальних, проектних) комунікативно компетентнісного і мовленнєво-діяльнісного характеру, різної складності та проблематики. Сутність особистісно орієнтованої технології сучасного уроку української мови полягає у створенні оптимальних умов для формування індивідуальної мовної особистості учня, розвитку його персональної комунікативної компетентності, особистісних структур, вироблення власної освітньої продукції у процесі вивчення навчального предмета «Українська мова». Навчальна взаємодія двох діяльностей (навчання/викладання й учіння) передбачає партнерство учасників навчального процесу, побудоване на ідеях гуманізму, стимулювання до творчості й самореалізації як учня, так і вчителя. Особистісно орієнтована

технологія сучасного уроку української мови базується на характерних положеннях і особливостях, які й відрізняють її від традиційної методики. На основі досліджень Л. Варзацької, С. Подмазіна, В. Шарко визначаємо такі ключові ознаки особистісно орієнтованої технології сучасного уроку української мови (Таблиця 1).

Таблиця 1

Ключові ознаки особистісно орієнтованої технології уроку рідної мови

Ознаки	Традиційна авторитарна методика	Особистісно орієнтована технологія
Концепція	Учитель – суб'єкт навчання Учень – об'єкт навчання Навчання – результат діяльності Суб'єкт-об'єктна діяльність Принцип змагання Орієнтація на зовнішню мотивацію	Учитель – суб'єкт навчання Учень – суб'єкт навчання Навчання – процес діяльності Суб'єкт-суб'єктна діяльність Принцип співробітництва Орієнтація на внутрішню мотивацію
Мета й цілі	Акцент на формальних знаннях, уміннях і навичках Мета – формальний додаток до змісту навчання	Центрованість на усвідомленні необхідності знань, умінь, навичок і досвіду їх застосування Мета й цілі – стимул до діяльності, передбачає мотивацію, рефлексію та корекцію
Зміст	Має сталий фіксований обсяг Кінцева мета навчання Визначається як суто однопредметний	Характеризується гнучкістю Засіб досягнення мети Виявляється на внутрішньоприметному і міжпредметному рівні
Процес навчання	Концентрація на відтворенні знань Орієнтація на середнього учня	Акцент на пошуку знань, виробленню власних компетентностей Індивідуальна орієнтація на кожного учня як окрему особистість
Оцінювання	Має формальний характер, часову фіксацію, конкретний термін проведення Ґрунтується на рівні засвоєних знань, вироблених умінь безвідносно до попереднього, сучасного і майбутнього	Має узагальнювальний характер, форму загальних рекомендацій, безперервний термін Ґрунтується на врахуванні зусиль, успіху і прогресу учнів, передбачає стимул і поштовх до саморозвитку й самоосвіти

Теоретико-методичну основу пропонованої особистісно орієнтованої технології сучасного уроку склали інтегровані й модифіковані відповідно до навчального предмета «Українська мова» ключові положення й

елементи технології особистісно орієнтованого навчання (І. Бех, Н. Бібік, О. Біляєв, Л. Варзацька, М. Пентилюк, С. Подмазін, Г. Селевко, І. Якиманська та ін.), компетентнісного підходу до навчання (Н. Бібік, Н. Голуб, О. Кучерук, Л. Мамчур, М. Пентилюк, Т. Симоненко та ін.), особистісного цілевизначення, вибору індивідуальної освітньої траєкторії, навчальної рефлексії (А. Хуторський), гуманізму, діалогічної взаємодії, педагогіки співробітництва (Т. Донченко, О. Савченко, Е. Палихата), застосування інноваційних методів навчання (О. Кучерук, О. Пометун, Л. Пироженко).

У процесі розроблення особистісно орієнтованої технології сучасного уроку української мови провідними виступають сучасні підходи – *особистісно орієнтований* (цілісна концепція навчання, що централізується на учневі та спрямована на розвиток, саморозвиток і самореалізацію учня як активного суб'єкта навчальної діяльності), *компетентнісний* (комплексний розвиток мовленнєвої, мовної, соціокультурної, діяльнісної компетентності (знань, умінь, навичок, досвіду) кожного учня), *діяльнісний* (акцентування уваги на свідомо-практичній мовленнєвій діяльності, організація мовленнєвої практики під час навчальної комунікації з урахуванням індивідуальних когнітивних, емоційних і вольових здібностей учня) і принципи – *природовідповідності* (орієнтація на послідовне використання у процесі пізнання вікових і психологічних особливостей особистості), *антропоцентричності* (усвідомлення сутності особистості, забезпечення гармонійного всебічного індивідуального розвитку кожного учня, його Я-концепції), *гуманізації* (посилення уваги до особистості кожного учня як окремого індивіда, як найвищої цінності суспільства, головний акцент – на всебічному розвитку мовної особистості з високим інтелектуальними і духовно-моральними якостями), *диференціації й індивідуалізації* (створення умов для повного вияву і розвитку природних здібностей та задатків, мовного дару, індивідуального досвіду кожного учня, формування вміння вчитися впродовж усього життя), *розвивальної допомоги* (стимулювання внутрішніх сил і можливостей учня, актуалізація його власної активності, що мотивує вибір змісту, цілей, методів, поведінки і цінностей). Реалізація цих підходів та принципів діє інтегровано і передбачає зміни системи мовної освіти загалом і модернізації уроку української мови зокрема, вдосконалення змісту, методів, прийомів, форм і засобів навчання.

Основною формою навчання в концепції особистісно орієнтованої технології є урок, який, на думку І. Якиманської, концентрує всі положення організації особистісно значущого учіння:

- використання різноманітних методів і форм організації навчальної діяльності, що дозволяють розкрити суб'єктний досвід учня;
- створення атмосфери зацікавленості кожного учня у роботі класу;
- стимулювання учня до висловлювань, використання різних способів виконання завдань, право на помилку, одержання

неправильних відповідей;

- використання на уроці дидактичного матеріалу, який дозволяє учневі вибрати найбільш значущі для нього вид і форму навчального змісту;
- оцінювання діяльності учня не тільки за результатом (правильно/неправильно), а й у процесі його досягнення;
- створення на уроці ситуацій спілкування, які дають можливість кожному учневі виявити ініціативу, самостійність, вибірковість у способах роботи;
- створення ситуацій для природного самовираження учня [9].

Таким чином, забезпечує реалізацію особистісно орієнтованого навчання саме урок, спрямований на створення необхідних умов для самопізнання, самореалізації, самовираження, саморозвитку кожного учня. За концепцією І. Зимньої, в центрі такого навчання знаходиться сам учень як особистість – його мотиви, цілі, неповторний психологічний склад. Виходячи з інтересів того, хто навчається, рівня його знань та вмінь, учитель визначає навчальну ціль заняття і формує, спрямовує і корегує весь навчальний процес з метою розвитку особистості учня [3, с. 86]. Особистісно орієнтована технологія передбачає створення на уроці української мови найбільш оптимальних педагогічних умов для всебічного розвитку індивідуальної мовної особистості учня з урахуванням його власних особливостей, можливостей, задатків, потреб, інтересів і надання необхідної допомоги в процесі особистісного зростання, власного активного учіння. Спроектований і реалізований в аспекті означеної технології урок української мови стимулює й забезпечує самопізнання, саморозвиток та самореалізацію кожного учня, привчає до самостійної пізнавально-дослідної роботи для досягнення наперед визначеної кінцевої цілі навчального заняття.

Особистісно орієнтована технологія передбачає насамперед створення на уроці необхідних педагогічних умов для розвитку мовної особистості кожного учня з урахуванням його індивідуальних особливостей. З огляду на це визначаємо, що урок української мови у технології особистісно орієнтованого навчання буде ефективним за умови дотримання і впровадження у практику основних ознак цієї технології, як-от:

- забезпечення розвитку і саморозвитку мовної особистості учня як суб'єкта пізнавальної та предметної навчальної діяльності, створення позитивної особистісної Я-концепції учня;
- урахування психолого-вікових особливостей і суб'єктного досвіду учня;
- вироблення індивідуальної мотиваційної готовності учня до процесу активного учіння;
- здійснення чіткого цілевизначення не тільки вчителем-словесником, а і самим школярем;

- забезпечення реалізації власної рефлексії в учня і, в разі потреби, корекції його навчальних дій;
- застосування різнотипних активних форм організації навчально-пізнавальної роботи комунікативно компетентнісного спрямування;
- використання комплексу традиційних та інноваційних методів, прийомів і засобів навчання;
- упровадження особистісно орієнтованих ситуацій.

Сукупність цих ознак забезпечує реальну участь учня в навчальному процесі на уроці.

Отже, сконструйована особистісно орієнтована технологія сучасного уроку української мови представляє методологічну розробку і розкриває особливості навчального заняття з позиції домінантної антропологічної парадигми мовної освіти в Україні. Для уроку в аспекті особистісної технології акцентується увага на розвитку індивідуальної мовної особистості кожного учня як мовця-практика (а не мовознавця-теоретика), суб'єкт-суб'єктній взаємодії (процес навчання здійснюється не для учнів, а разом з ними), антропоцентричності (навчальна робота спрямовується не на клас в цілому, а на особистість кожного учня).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варзацька Л. Формування оргдіяльнісних умінь на уроках української мови в старшій школі на академічному рівні : метод. посіб. / Лариса Олександрівна Варзацька. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 144 с.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Дивослово. – 2004. – № 3. – С. 76–81.
3. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учебник / И. А. Зимняя. – 3-е изд., пересмотр. – М. : МПСИ ; Воронеж : МОДЭК, 2010. – 448 с.
4. Пентиліук М. І. Концепція когнітивної методики навчання української мови / М. І. Пентиліук, О. М. Горошкіна, А. В. Нікітіна // Дивослово. – 2004. – № 8. – С. 5–9.
5. Кучерук О. Методологічні засади особистісно орієнтованої лінгводидактики / О. Кучерук // Українська мова і література в школі. – 2013. – № 6. – С. 20–24.
6. Маркова А. К. Психология усвоения языка как средства обучения / А. К. Маркова. – М., 1974. – 240 с.
7. Пентиліук М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті / М. Пентиліук // Українська мова і література в школі : науково-методичний журнал. – 2010. – № 2. – С. 2–5.
8. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование: социально-философское исследование / Сергей Иванович Подмазин. – Запорожье : Просвіта, 2000. – 349 с.
9. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 1996. – 96 с.